

Hevesi Andrea

EGY KOMPILÁTOR ÖNÁLLÓSÁGÁRÓL

A Karthauzi Névtelen *Harmad sermo Szombaton* című prédikációja és forrásai

Az Érdy-kódex prédikációinak elsődleges forrása Laskai Osvát és Temesvári Pelbárt. A Karthauzi Névtelen írástechnikájáról, szerkesztési önállóságáról és arról, hogy forrásait mennyire hűen követi, nehéz egységes képet adni addig, amíg a teljes korpuszt össze nem hasonlítjuk forrásaival. Addig csak egy-egy kiragadott rész elemzésével állapíthatunk meg – természetesen nem a kódex egészére vonatkozó – állításokat a Karthauzi Névtelen szerkesztési technikájáról, írói készségéről.

E dolgozat a kódex advent kántorböjtre írott prédikációi közül a harmadik sermót¹ vizsgálja elsődleges forrásának,² Temesvári Pelbárt *Sermones Pomerii de tempore Pars aestivalis*ának 77. sermója³ ismeretében. A választás azért erre a szöveghelyre esett, mert a Karthauzi e prédikációja a római katolikus egyház Antikrisztus-képének meglepően újszerű, korát megelőző állapotát mutatja. A forrás ismerete lehetővé teszi, hogy különválasszuk a Karthauzi Névtelen kompilálási sajátosságait az önálló hozzátoldásoktól és az esetleges egyéb forrásoktól, s így talán meghatározhatóvá válik a Karthauzi Antikrisztus-képe is.

A *Harmad sermo szombaton* címmel ellátott prédikáció⁴ *Evangélium* részében három tanulságot találunk: az első (melyre a dolgozat koncentrálna), az Antikrisztus eljövételéről, ennek körülményeiről szól, s arról, hogy minemű jegyekből lehet őt megismerni, a második tanulság lényege abban áll, hogy miképpen kell az embernek magát a halálhoz készítenie, a harmadik pedig a közeledő ünnepre való lelki készülétről szól.

A Harmad sermo szombaton első tanulsága

E részben az Antikrisztus eljövételének közelségét kilenc ismertetőjegy, jel alapján írja le a Karthauzi Névtelen. A szöveghely a fő ellenségekre, mint az Antikrisztus közelgő jövételének argumentumaira is rámutat, elsősorban Máté evangéliumának 24. része alapján.

¹ *Érdy Codex*, közlésezi VOLF György, Bp., 1876, I, 43–51. (Nyelvemléktár IV.) A továbbiakban a hivatkozása: *ÉC*: kötetszám, oldal, sor.

² Az Érdy-kódex *Az három kántor napokon* című részének forrásait BÁRCZI Ildikó, OLÁH Gyöngyvér és ÁRVA János kutatásai alapján ismerjük: <http://magyar-irodalom.elte.hu/erdy-kodex>.

³ Kiadása: Hagenau, 1498.

⁴ *ÉC*: I, 28–51.

A prédikáció szerint az eljövétel közelségének első bizonyítéka az, ha a világban megnő az álnokság.⁵ Ezt az előjelet Dániel könyvének nyolcadik, Ozeás könyvének harmadik, és Máté evangéliumának már említett, 24. részéből való citátumokkal támasztja alá. A citátumok után a Karthauzi összegzi és értelmezi azokat: az Antikrisztus eljövételének első előjele az, ha a világban nagy gonoszságokat látunk, s ezt a saját jelenére vonatkoztatja.

A második jegy a békesség hiánya.⁶ Azaz háború és hadakozás idején jön el az Antikrisztus, amit ismét Máté evangéliumának 24. részéből vett idézettel támaszt alá, s ismét a saját jelenére vonatkoztatja, de nem említi a törökkel vívott háborúkat, erre még utalás sincs. A háborúkkal kapcsolatban nem a „látás” szót használja, tehát nem a közvetlenül tapasztalható fenyegetésre utal a szöveg, hanem a „hallomás” alapján való értesülés az, ami a háborúk sokaságát tudatosítja az emberekben.

A harmadik előjel az éhínség,⁷ az itt idézett bibliai rész pedig Lukács evangéliumának 11. része, s ezt ismét applikálja saját jelenére: „sem szánhatnak, sem vethetnek”⁸ az emberek, azaz nincs mit enni. Itt viszont már a „látás” az, ami közvetlen bizonyítékként szolgál az előjel jelenlevőségére.

A negyedik a döghalál,⁹ melyet a Karthauzi szintén aktuálisnak tart. Ez az előjel látható, tehát közvetlenül tapasztalható, és más országokból is hallható, azaz egyetemesen is igaz a jel beteljesülése.

A következő jelek már egyértelműen a római katolikus egyházat veszélyeztetik.

Az ötödik jel a római egyháztól való tömeges elidegenedés.¹⁰ E jegyet a szöveg még csak hallomás alapján tartja beteljesedettnek, közvetetten érzékelhető e fenyegetés.

A hatodik előjel, hogy nem csak az országok szakadnak el a római egyháztól, hanem magán az egyházon belül lesz szakadás, azaz belső ellenség képződik. Ez nyilvánvalóan még veszélyesebb, mint a világiak elszakadása. A római szentszéktől elszakadni akaró eretnekségek támadását a Karthauzi Lutherre applikálja:

„...erről senkit ne kérjünk kit szemünkkel nyilván látunk, ez átkozott Lutherben lenni, ki nagy sok országot megdögletött átkozott hitetésével.”¹¹

Ez az előjel ismét „szemmel látható”, tehát közvetlenül tapasztalható. Az ötödik és a hatodik előjel együttes értelmezése azt mutatja, hogy a szöveg szerint már

⁵ *ÉC*: I, 45, 27–28.

⁶ *ÉC*: I, 45, 33–34.

⁷ *ÉC*: I, 46, 5–10.

⁸ *ÉC*: I, 46, 8.

⁹ *ÉC*: I, 46, 11–13.

¹⁰ *ÉC*: I, 46, 14–15.

¹¹ *ÉC*: I, 46, 17–21.

hazánkban is megjelentek a lutheri tanok,¹² ám az ország ennek ellenére továbbra is kitart a római hit mellett.

Az Antikrisztus eljövételének hetedik előjele a hamis próféták megjelenése és térhódítása.¹³ Az előjel argumentációját ismét bibliai citátumok biztosítják Máté evangéliumának 24. részéből, de Szent Pál Tesszalonikaiaknak írt II. levelének 4. részére is utal a Karthauzi. E bibliai rész az Istennek tetsző, keresztény életvitel megtartására hívja fel a figyelmet. A kódexben pont ennek az életvitelnek az ellentéte van bemutatva: a „csak magukat éltető”¹⁴ szerzetesek életmódjának kritikája ismét az egyházon belüli problémára világít rá.

A nyolcadik jegy a hit szentségétől való elszakadás, amit a Karthauzi a török birodalomban tömegesen mohamedán hitre térő keresztények példájával aktualizál.¹⁵ A hitüket elhagyó keresztények pogányként határozódnak meg, s párhuzamba állítandó az „átkozott Luther regulája” alá térőkkel.¹⁶ Így az ellenségek ismét egységnek mutatkoznak, amennyiben elhagyják a krisztusi hitet.

Az Antikrisztus eljövételének kilencedik, utolsó előjele pedig az, hogy az eddig felsorolt jegyek egymás után bekövetkeznek.¹⁷

A Karthauzi, Szent Bernátra hivatkozva, itt is¹⁸ párhuzamot von a bálványimádó királyok, Mohamed és Luther között, és az Antikrisztus eljövetele szempontjából ezek a párhuzamok fokozássá (*gradatio*)¹⁹ alakulnak abban a tekintetben, hogy az anyaszentegyháznak melyik okozta a legnagyobb kárt. Így az egyház ellenségei alapján állít fel időrendet: megkülönbözteti a „régii kegyetlen pogány királyok” korát (bálványimádás), melyet az ennél is veszedelmesebb „hitetlen eretnekek” (mohamedán) kora követett, s a Karthauzi saját jelenét a „hamis keresztények” megjelenésének idejére teszi (Luther), aminél már csak az Antikrisztus ideje lesz borzalmasabb, ekkor ugyanis megszűnik létezni a római egyház.²⁰

¹² A lutheri tanok legkorábbi magyarországi említéseiről bővebben: PÉTER Katalin, *A reformáció: kényszer vagy választás*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004.; SÓLYOM Jenő, *Luther és Magyarország: A reformátor kapcsolata hazánkkal haláláig*, Bp., Luther-társaság, 1933; ZOVÁNYI Jenő, *A reformáció Magyarországon 1526-ig*, Bp., 1921; BRUCKNER Győző, *A reformáció és ellenreformáció története a Szepességen, I, (1520–1745)*, Bp., 1922; PUKÁNSZKY Béla, *A magyarországi német irodalom története (A legrégebbi időktől 1848-ig)*, Bp., 1926; CSEPREGI Zoltán, *A reformáció kezdetei Brandenburg György gyulai és vajdahunyadi uradalmaiban, 1520–1530*, Egyháztörténeti Szemle, 2001/2, 35–45; CSEPREGI Zoltán, *Mária királyné és udvari papjai*, Lelkipásztor, 2000/6, 202–208.

¹³ *ÉC*: I, 46, 21–28.

¹⁴ *ÉC*: I, 46, 27–28.

¹⁵ *ÉC*: I, 46, 29–35.

¹⁶ *ÉC*: I, 46, 33–35.

¹⁷ *ÉC*: I, 46, 36–38, és 47, 1–2.

¹⁸ A kódex Mindszent ünnepére írott részében ugyanez a párhuzam és fokozás jelenik meg: *ÉC*: II, 423, 1–17.

¹⁹ Marcus Fabius QUINTILIANUS, *Szónoklattan*, ford. ADAMIK Tamás, CSEHY Zoltán, GONDA Attila, KOPECZKY Rita, KRUPP József, POLGÁR Anikó, SIMON L. Zoltán, TORDAI Éva, Pozsony, Kalligram, 2008, 338.

²⁰ *ÉC*: I, 47, 5–13.

A térben és időben legtávolabb eső ellenség tehát a fokozás kiindulópontja, ezt követi a török mint *nem keresztény* (nem pedig az országot politikai értelemben fenyegető) nép. A fokozás legfelső fokán így a legnagyobb, legveszélyesebb ellenségként határozódik meg a szövegben Luther.

Megjegyzések az Érdy-kódex Antikrisztus-képehez

A kódex interpretációiban egységes nézet, hogy a Karthauzi művében legnagyobb ellenségként fellépő alak az Antikrisztus. Abban a tekintetben viszont nagyfokú eltérést tapasztalunk, hogy hogyan jelenik meg az Antikrisztus képe, illetve vannak-e, és ha vannak, akkor kik vagy mik az Antikrisztus megtestesítői.

A kódex keletkezési idejéről annyit bizonyosan tudunk, hogy a Karthauzi Névtelen a mohácsi csata után nem sokkal befejezte a művét.²¹ Ha a szakirodalom az Antikrisztus Érdy-kódexben való megjelenésének funkcióját vizsgálja, az ismert történeti tények miatt mindig Lutherre és/vagy a törökre vonatkoztatja.

Bár az Antikrisztus kortársban való felismerése általánossá vált az 1520-as évekre,²² a kortárs ellenség és az Antikrisztus viszonya sokkal árnyaltabb annál, mint amire a késő középkori prédikációirodalom alapján számítani lehet. Az Antikrisztusnak a kódex szövegében betöltött funkciójával csupán Horváth János,²³ Bán Imre²⁴ és V. Kovács Sándor²⁵ foglalkozott.

Az Antikrisztus, a török és Luther között fennálló viszonyt Horváth János²⁶ írja le legelőször, és egyben a legpontosabban, ugyanis sem a török, sem Luther, sem a török és Luther nem *megtestesítői* az Antikrisztusnak.

V. Kovács Sándor szerint a Karthauzi Névtelen számára a fő ellenség a mohácsi csata évében még mindig Luther, de a török és Luther egyaránt az Antikrisztus megtestesítői.²⁷ Bán Imre már nem fogalmaz ilyen egyértelműen, ugyanis rámutat arra, hogy „nincs jogunk az Antikrisztus személyét Lutherrel azonosítani”,²⁸ szorintse „legfeljebb az Apokalypsis XIII. fejezetében említett, az Antichristus társasá-

²¹ A kódex keletkezési idejéről bővebben olvashatunk: BÁN Imre, *A Karthausi Névtelen műveltsége*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1976, 5–10; DIENES Erzsébet, *Az Érdy-kódex keletkezésének ideje = In memoriam Gedeon Mészöly*, Acta Univ. Szegediensis, 1961, 175–178; DIENES Erzsébet, *Az Érdy-kódex keletkezési idejéről és írójáról*, MNy, LXII, 1966, 17–29; *A néma barát megszólal, (Válogatás a Karthauzi Névtelen műveiből)*, válogatta MADAS Edit, Bp., Magvető Könyvkiadó, 1985, 550–551. (A továbbiakban: MADAS.)

²² BÁRCZI Ildikó, *Virtuális könyvtár a késő középkori Magyarországon = A magyar irodalom történetei (A kezdetektől 1800-ig)*, szerk. JANKOVITS László, ORLOVSKY Géza, Bp., Gondolat Kiadó, 2007, 154.

²³ HORVÁTH János, *A magyar irodalmi műveltség kezdetei*, Bp., 1931, 249.

²⁴ BÁN Imre, *A Karthausi Névtelen műveltsége*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1976, 37, 121.

²⁵ *A magyar irodalom története I*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., Akadémiai Kiadó, 1964, 144.

²⁶ HORVÁTH, *i. m.*, 249.: „Nyilván való jegyeink vannak róla, hogy közeledik az Anti-Krisztus országglása: minden országok töretnek, ... itt az „átkozott Luther, ki nagy sok országokat megdöglötlet átkozott hitetésével”.... (Kiemelés tőlem.)

²⁷ *A magyar irodalom története I*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., Akadémiai Kiadó, 1964, 144.

²⁸ BÁN, *i. m.*, 36.

gában megjelenő *álprófétával* lehetne azonosítani, de az Érdy-kódex szövegében erre sincs alap”.²⁹ A török Érdy-kódexben való megjelenéséről a következőket állapítja meg: fenyegetése „letörölhetetlenül rányomja bélyegét egész szellemi világára.”³⁰

Véleményem szerint a szakirodalom Antikrisztusra vonatkozó nézetei a fent elemzett prédikáció rész ismeretében tovább finomíthatóak: az Antikrisztus eljövételének csupán *előjele*, nem pedig megtestesítője a török és Luther. Sőt, a török azért számít az Antikrisztus előjelének, mert nem keresztény. Tehát nem a magyar nemzet elleni háború, hanem a keresztény egység veszélyeztetése az oka annak, hogy ellenséggé válik.

A kántorbójt harmadik szombatjára írott prédikációból látható, hogy az Antikrisztus eljövételének jelei nagyon hangsúlyosan ki vannak emelve, és megtestesülésről szó sincs.

Miért gondolhattak mégis erre?

Talán mert Luther 1526 körüli Antikrisztus-nézetét próbálták kiolvasni a kódexből, (természetesen a megfelelő változtatásokkal): az Antikrisztusnak Luther kezdeti tanai szerint van testi megjelenése, amit a törökkel azonosít, s van szellemi megtestesülése, a pápa.³¹ Ennek mintájára láthatták esetleg azt, hogy a Karthauzinál az Antikrisztus testi megjelenése a törökben, a szellemi pedig Lutherben realizálódik, erről azonban nincs szó a kódexben. Az Antikrisztus előjeleként megjelenő török és Luther a fokozás általi megkülönböztetett szerepük miatt az összes szóba jöhető fenyegetés közül a legveszélyesebbek.

Luther tanainak a magyarság körében való terjedése esetében könnyű belátni, hogy az ország veszélyeztetettsége vallási szempontú. Ám a török is vallási alapon számít ellenségnek a magyarság számára, éppen úgy, mint az 1530-as évekig egész Európában.³² A törököt a szakirodalom nemzeti szempontból képzett ellenségnek gondolta el, aminek az oka talán ismételtelen az lehet, hogy a kódex szövegét a későbbi események (1541) tudatában értelmezték.

A *patria* iránt érzett elkötelezettség, a nemzeti identitás, melyet a Karthauzi műve kapcsán emlegetnek, *nem* jelenik meg a szövegben: magyar nemzetéről csak mint a keresztény Európa kézre álló szinkdochéjáról beszél a Karthauzi.

²⁹ BÀN, *i. m.*, 37.

³⁰ BÀN, *i. m.*, 121.

³¹ Luther Antikrisztus-tanáról bővebben: Richard FRIEDENTHAL, *Luther élete és kora*, ford. TERÉNYI István, Bp., Gondolat, 1973. A tan magyarországi hatásáról: BOTTA István, *Luther Antikrisztus-fogalmának hatása a magyar reformátorok társadalomszemléletére = Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből: Luther Márton születésének 500. évfordulójára*, szerk. FABINYI Tibor, Bp., 1984, 51–65.

³² FODOR Pál, *Az apokaliptikus hagyomány és az „aranyalma” legendája (A török a 15–16. századi közvéleményekben)*, Történelmi Szemle, 1997/1, 21–49.

Kompilációs módszerek

Az Érdy-kódex *Harmad sermo szombaton* című részének elsődleges forrásával³³ való összehasonlítása elengedhetetlen ahhoz, hogy a kompilátori tevékenységet az önálló hozzátoldásoktól és az egyéb forrásoktól megkülönböztethessük, s így közelebb jussunk ahhoz, hogy melyik szerző alkotta az előzőekben felvázolt Antikrisztus-képet. Nyilvánvaló, hogy a fokozás tetőpontjára helyezett Luther nem származhat Temesváritól, ám a török már Temesvári korában is fenyegetést jelentett. Érdemes tehát megvizsgálni, hogy Temesvári applikálja-e az Antikrisztus eljövételét a saját korára, és ha igen, akkor kik vagy mik az Antikrisztus-kép alkotói szövegében.

A dolgozat a következőkben a Bárczi Ildikó által összefoglalt jellegzetes kompilációs módszereket³⁴ veszi alapul a szöveg és a forrás összevetéséhez.

1. Másolás

A hosszabb részek, egymás utáni mondatok szó szerinti másolására viszonylag kevés példát találunk. Ennek oka az, hogy a Karthauzi meglehetősen szabadon kezeli a forrásul szolgáló anyagot, gyakran felborítja a Temesvári sermo logikai sorrendjét.³⁵

A Karthauzi több mondaton keresztül fordítja szinte szó szerint Temesvárit az előzőekben már kiemelt fontosságú részben, amikor Szent Bernátra hivatkozva fokozással él, és párhuzamba állítja a régi kegyetlen pogány királyok korát a hitetlen eretnekek korával és a hamis keresztények idejével.³⁶ A Karthauzi Temesvári logikai menetét nem szakítja meg, és Szent Gergely citátumát is átveszi.³⁷ Meg kell azonban jegyezni, hogy a fokozást Temesvári a Karthauzival ellentétben egyetlen alkalommal sem aktualizálja a saját korára, nem keres megfeleltetéseket a jelenre.

³³ Pelbartus de THEMESWAR, *Sermones Pomerii de tempore, Pars aestivalis*, 77. sermo, Hagenau, 1498.

³⁴ BÁRCZI, *i. m.*, 166.

³⁵ Ezt a megállapítást természetesen csak az adott korpuszra érthetjük, mivel a dolgozatnak nem célja az egész kódex összevetése a forrásokkal. Az RMKT XVI. századi sorozatának első kötetében viszont az egész kódexre érvényes megállapításként van jelen (*Régi Magyar Költők Tára XVI. század, 1. Középkori magyar költői maradványok*, közzéteszi SZILÁDY Áron, Bp., 1877, 377.): „Az Érdy codex szerzőjének Temesvári Pelbárt prédikációi képezik fő forrását, azonban ritka eset, hogy egy-egy latin beszéd szerkezetéhez szorosan ragaszkodjék.”

³⁶ Az összehasonlítás megkönnyítése érdekében a sermónak a dolgozat által említett részeit magyar fordításban lábjegyzetben közöljük: „Bernát foglalkozik a zsoltár következő igéjével: íme a békében a keserűségem, és azt mondja, hogy az egyház üldöztetése keserű volt a zsarnokok idején, még keserűbb az eretnekek hitszegése idején, de a legkeserűbb azonban akkor lesz, amikor a hamis keresztények tettetik, hogy keresztények, ami által sok lelket ölnek meg csalárd módon. De még ezek közül is a legkeserűbb az Antikrisztus üldöztetése idején vár a keresztényekre, mert akkor az egyház el lesz szakítva a szentségektől, és mert akkor az Antikrisztus sok rosszat tesz a keresztények ellen. Gergely a Morália 18. fejezetében azt mondja, hogy akkor majd az ősi ellenség az egész világot felforgatja, és minden erejét latba vetve annál inkább ellene támad a világnak, minél közelebb látja a világ végezetét.”

³⁷ ÉC: I, 47, 6–22.

Ez lehet az oka annak, hogy a Karthauzi e helyen, a kódexben egyetlenegyszer az eretnesség alatt a mohamedán vallást érti. Ha ugyanis a saját jelenére akarja alkalmazni az elhangzottakat, tehát a fokozás tetőpontja, az Antikrisztus megjelenése előtt Luthert kell hogy megemlítsse, akkor meg kell engednie magának ezt az applikációs csúsztatást.

2. Citátumtömbök

Az egyházi év tematikus rendszere miatt a bibliai források az advent kántorböjt idejére is adottak: ahol az Antikrisztusról van szó, ott szükségszerű a Bibliából a Jelenések könyvét, Máté evangéliumának 24. részét, Szent Pál Tesszalonikaiaknak írt II. levelét, Dániel könyvét idézni, ahogy Temesvári és a Karthauzi is teszi. Ezen kívül a Gergely és Bernát hivatkozások is ide értendők.

3. Különböző tárgyszavak kifejtésének összeszerkesztése

Mindkét sermo az Antikrisztus jövő üldözését adja meg témául, a bevezető részben még ugyanazzal a gondolatmenettel találkozhatunk a két szövegben. Az előjelek részletezésekor viszont a Karthauzi eltér a forrásától olyannyira, hogy az előjelek felsorolásakor alig találunk egyezést. A Karthauzi az önállóan kidolgozott, saját jelenére vonatkoztatott előjelek felsorolása után viszont ismét Temesvárit veszi alapul az Antikrisztus személyének leírásához. Így ami jelként szerepel Pelbártnál, azt ő már a jelek beteljesedése utáni eljövételhez szerkeszti hozzá.³⁸

4. Elhagyás

A Karthauzi elhagyással elsősorban azért él, mert célközönségét mindig figyelembe veszi. A prológusban írja le, hogy laikus testvérek és különböző rendbéli apácák biztatták a mű megírására.³⁹ Temesvárinál szerepel például az Antikrisztusnak lelkünk elcsábítása elleni védekezéseként, hogy a világi élvezeteket meg kell vetni, a testi bűnöket el kell kerülni. Ezeket a Karthauzi nem veszi át Pelbárttól, aminek nem az lehet az oka, hogy nem tartja fontosnak vagy helyénvalónak, hanem az, hogy a Karthauzi olvasóközönsége számára ezek eleve releváns magatartásformát jelentenek.

Az Antikrisztus evilági életéről szóló részből a Karthauzi sok információt átvesz Pelbárttól: Dán nemzetségéből való lesz, Korozain városában születik, és Betszaidában nevelkedik fel, hamis csodákat tesz felnőtként.⁴⁰

Nyilván a befogadókra való tekintettel nem részletezi Temesvári kimerítő elemzését arról, hogy az Antikrisztus apa és lánya közötti vérfertőző viszonyból születik, és a nők utáni vágyakozás fogja hajtani.⁴¹

³⁸ *ÉC*: I, 47, 29–48, 3.

³⁹ *MADAS, i. m.*, 9.

⁴⁰ A már említett, ide vonatkozó rész: *ÉC*: I, 47, 29–48, 3.

⁴¹ A Karthauzi meg is jegyzi: „jöllehet szemérem róla szólani az ő átkozott életének okáért.” *ÉC*: I, 47, 30–31.

Az egyes helyek elhagyásának vannak viszont a ferences és a karthauzi rend különbségéből eredő, érthető és praktikus okai is: a Karthauzi Szent Cirill próféciáját sem veszi át Pelbárttól, miszerint az utolsó ítéletet követően csak a minoriták kerülnek Krisztus országába.

5. *Attribúciócsere*

Találunk olyan hivatkozási hibát, mely nyilvánvalóan abból fakad, hogy a Karthauzi az előtte álló latin szöveget fordítja, hiszen a rontott hivatkozás előtt latinul kezdi a mondatot, majd magyarul megismétli:

„Dicebat quis mondá valaki, minémű ember lészen az Antikrisztus.”⁴²

A fentebb már elemzett részlet az Antikrisztus életéről beszél. A Karthauzi egy ismeretlen személyre hivatkozik, ami lehet félreértés, de elképzelhető, hogy Pelbártra gondol. Temesvári viszont ezen a helyen másokra hivatkozik: Jeromos, Ambrosius és Isidorus van forrásként említve.

6. *Önálló kiegészítés*

A dolgozat témája szempontjából a leglényegesebb eltérés a mű és a forrás között, hogy Temesvári Pelbárt az evangélium résznél Máté evangéliumának 24. részét jelöli ki, tehát azt, ami alapján a Karthauzi az előjeleket a saját korára alkalmazza. Pelbárt erről viszont csupán ennyit ír: „Mivel ennek az evangéliumnak a szövege túl terjedelmes, ennek bemutatását mellőzöm”. Temesvári prédikációgyűjteménye minta, így valószínű, hogy e rész kidolgozását a korpuszt használó prédikátorokra hagyja. A Karthauzi (annak ellenére, hogy ő is leírja: nem részletezi az evangéliumot),⁴³ nagyon hosszasan tárgyalja az adott szakaszt, sőt, az előjelek eljövételét saját jelenére alkalmazza. Azt nem tudhatjuk, hogy mennyiben önálló munka a Karthauzi részéről az evangéliumi szakasz prédikációba való illesztése,⁴⁴ de a lutheri tanok említése, az 1526 körüli történeti események felvázolása alapján mondhatjuk, hogy a saját jelenre való alkalmazás (*applicatio*) önálló szerzés, hacsak nem számolunk egy egészen friss, a Karthauzi művével egyidejű forrással, amelyből átvehette, de jelenleg ilyen műről nincs tudomásunk.

Összegzés

A Karthauzi Névtelen *Harmad sermo szombaton* címet viselő prédikációját forrásával összevetve megállapíthatjuk, hogy Pelbárt gondolatmenetét felhasználva, de meglepő önállósággal hozza létre saját jelenének aktuálisan leginkább megfeleltethető, a kortárs problémákat középpontba állító jeleket, melyek az Antikrisztus eljövételének közelségére hivatottak figyelmeztetni.

⁴² *ÉC*: I, 47, 29.

⁴³ *ÉC*: I, 44, 34–36.

⁴⁴ BÁRCZI Ildikó szíves szóbeli közlése.

Bár az Antikrisztus személyét (kisebb-nagyobb változtatásokkal) Temesvári alapján írja le a Karthauzi, a kortárs problémák érzékletes bemutatása a következőkre enged következtetni: az Érdy-kódex írója rendkívüli önállóságot mutató munkára képes, ha a kereszténységet aktuálisan fenyegető veszélyekre való figyelemfelkeltés, mozgósítás a célja.

Andrea Hevesi

ÜBER DIE SELBSTÄNDIGKEIT EINES KOMPILATORS
Die Predigt *Der dritte Sermo am Samstag* von dem unbekanntem Kartäuser
und ihre Quellen

Der vorliegende Beitrag vergleicht die Predigt *Der dritte sermo am Samstag*, die in dem Érdy-Kodex zu finden ist, mit ihrer primären Quelle, mit dem 77. *Sermo Sermones Pomerii de tempore* von Pelbárt Temesvári aus *Pars aestivalis*. Dieser Teil des Kodex zählt die Prophezeiungen der Ankunft des Antichrists auf und interpretiert sie. Der unbekanntem Kartäuser hält die Erscheinung und den Vormarsch der lutherischen Doktrin schon sehr früh (1526-27) für direkte Prämisse der Ankunft des Antichrists.

Schon aus dieser Tatsache ergibt sich, dass der unbekanntem Kartäuser die neuen und die besonders bemerkenswerten Teile seiner Predigt allein erschuf. Bei dem Vergleich der Methoden der Kompilationen in den zwei Texten kann Folgendes behauptet werden: Die Vorrangstellung der Quelle zeigt sich eindeutig aus den Zitaten und aus den wörtlichen Übersetzungen, aber der unbekanntem Kartäuser weist eine außergewöhnliche Selbständigkeit vor allem im Bereich der Aktualisierung und der Verwendung der aufmerksamkeitsweckenden Funktionen auf.